

⁷ Проект Кримінального процесуального кодексу України № 9700 від 13.01.2012. – [Електронний ресурс]: – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?pf3511=42312

⁸ Дроздов О. М. Вказана праця.

Резюме

Статтю присвячено дослідженню дискусійних питань, які виникають під час закінчення досудового слідства та пред'явлення потерпілому, цивільному позивачу, цивільному відповідачу та обвинуваченому матеріалів кримінальної справи для ознайомлення. Здійснюється аналіз норм Кримінально-процесуального кодексу України з метою визначення моменту закінчення досудового слідства та оголошення про це учасникам процесу.

Ключові слова: досудове слідство; закінчення досудового слідства; пред'явлення матеріалів кримінальної справи; потерпілий; цивільний позивач; цивільний відповідач; обвинувачений; зупинення слідства; відновлення слідства.

Резюме

Статья посвящена исследованию дискуссионных вопросов, возникающих при окончании досудебного следствия и предъявления потерпевшему, гражданскому истцу, гражданскому ответчику и обвиняемому материалов уголовного дела для ознакомления. Осуществляется анализ норм Уголовно-процессуального кодекса Украины с целью определения момента окончания досудебного следствия и объявления об этом участникам процесса.

Ключевые слова: досудебное следствие; окончание досудебного следствия, предоставления материалов уголовного дела; потерпевший; гражданский истец; гражданский ответчик; обвиняемый; приостановление следствия; возобновление следствия.

Summary

The article investigates controversial issues that arise during the completion of pre-trial investigation and also deals with making the victim, civil plaintiff, civil defendant and defendant acquainted with the criminal case. The analysis of the Criminal Procedure Code of Ukraine is made in order to determine the end of pre-trial investigation and informing the process participants about it.

Key words: pre-trial criminal investigation completion; presentation materials of criminal proceedings, victim, civil plaintiff, civil defendant, the defendant, suspend the investigation, recovery investigation.

Отримано 3.03.2012

Є. С. НАЗИМКО

Єгор Сергійович Назимко, кандидат юридичних наук, ст. науковий співробітник Донецького юридичного інституту МВС України

КРИТЕРІЇ ЯКОСТІ ВСТАНОВЛЕННЯ МІРИ ПОКАРАННЯ В КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ САНКЦІЯХ

Ефективність пенальної протидії злочинності певною мірою залежить від якості чинного кримінально-правового законодавства, в тому числі й від якості встановлення міри покарання в кримінально-правових санкціях.

Сьогодні окремі питання якості кримінально-правового законодавства є предметом наукових досліджень таких вчених, як О. М. Джу́жа, Л. М. Демидова, Т. А. Денисова, О. М. Костенко, О. О. Кваша, З. А. Тростюк, І. С. Яковець та інших.

Треба зазначити, що питання якості встановлення міри покарання в кримінально-правових санкціях у сучасній кримінально-правовій доктрині майже не розглядалися. У зв'язку з цим метою запропонованої статті є розроблення критеріїв якості встановлення міри покарання в кримінально-правових санкціях на основі узагальнення існуючих підходів до розуміння категорії «якість» та надбань кримінально-правової доктрини.

Однак, як в теорії держави та права, так і в доктрині кримінального права зміст та сутність поняття «якість законодавства» є доволі дискусійним. Як зазначає М. І. Панов, якість закону є вельми широкою за обсягом та містить в собі з точки зору його змісту різні ознаки (сторони або аспекти), що відображають сутність та особливості даного закону, які йому іманентні та якими він вирізняється з-поміж інших законів. Водночас якість кримінального закону завжди підкреслює його певні позитивні властивості – придатність, необхідність та корисність, які врешті-решт і зумовлюють ефективність у досягненні завдань цього закону¹.

Л. В. Дорош під поняттям «якість кримінального закону» розуміє сукупність сутнісних характеристик закону і здатність забезпечити однозначне тлумачення правових приписів, а звідси – однозначне і правильне застосування кожної кримінально-правової норми. Це внутрішня визначеність предмета, що становить його специфіку, ступінь вартості, цінності для використання за призначенням².

Висуваються різні критерії якості законодавства взагалі та конкретного нормативно-правового акта зокрема. Так, наприклад, О. І. Опанасенко вважає, що критеріями якості Кримінально-виконавчого кодексу України є: 1) ступінь наукової обґрунтованості закону; 2) відповідність реальним суспільним відносинам; 3) відповідність Конституції України; 4) відповідність міжнародно-правовим актам, а також законодавству Ради Європи; 5) мова закону, його доступність для пересічних громадян без додаткових коментарів та роз'яснень; 6) лаконічність, чіткість правових норм³.

Однак, запропоновані вченим критерії якості закону можна більш конкретно узагальнити у такі групи: наукова розробленість (за автором – ступінь наукової обґрунтованості закону); відповідність вимогам, що висуває суспільство (за автором – відповідність реальним суспільним відносинам); дотримання правил юридичної техніки (за автором – відповідність Конституції України; відповідність міжнародно-правовим актам, а також законодавству Ради Європи; мова закону, його доступність для пересічних громадян без додаткових коментарів та роз'яснень; лаконічність, чіткість правових норм).

Взагалі, на якість встановлення міри покарання в кримінально-правових санкціях статей впливають як організаційні, наукові, соціальні, культурні, злагоженість і взаємодія органів державної влади, представників громадськості, спеціалістів, експертів законопроектів у законотворчій діяльності тощо.

До критеріїв якості встановлення міри покарання в кримінально-правових санкціях можна віднести: наукову та юридично-технічну розробленість, суспільну необхідність, економічну обґрунтованість, політичну нейтральність, культурну та соціальну прийнятність (допустимість). Розглянемо їх детальніше.

Наукова розробленість встановлення міри покарання в кримінально-правових санкціях полягає у виробленні та суворому дотриманні певних правил (критеріїв) під час цього виду законопроектної діяльності.

На жаль, нині залишається нерозв'язаною проблема науково обґрунтованих правил встановлення міри покарання в кримінально-правових санкціях. Як зазначає О. М. Литвак, це надзвичайно складне завдання, що має політичні, економічні та морально-правові аспекти. Його розумне вирішення безпосередньо пов'язане з ефективністю законодавства та діяльності кримінальної юстиції⁴.

Під час детального аналізу кримінально-правових санкцій виявляється безсистемність, певна нерозробленість правил встановлення міри покарання. Це підтверджується результатами проведеного М. І. Хавронюком дослідження. Вчений зазначає, що кримінально-правові санкції передбачають сотні варіантів застосування покарань у різних поєднаннях і пропорціях: 1) кілька десятків варіантів застосування штрафу – з найрізноманітнішими нижніми та верхніми межами, а також виправні роботи і службові обмеження для військовослужбовців; 2) шість варіантів громадських робіт (до 120, до 200, від 100 до 200, від 100 до 240 і від 150 до 240 годин); 3) три варіанти виправних робіт (до 1 року, до 2 років і від 1 до 2 років); 4) три варіанти арешту (до 3, до 6 і від 3 до 6 місяців); 5) сім варіантів обмеження волі (до 2, до 3, до 4, від 2 до 4, до 5, від 2 до 5, від 3 до 5 років); 6) тридцять дев'ять варіантів позбавлення волі. При цьому низка санкцій охоплює «зону дій» відразу двох або й трьох категорій злочинів (наприклад, у ч. 2 ст. 267, ч. 3 ст. 404, ч. 3 ст. 414 КК України передбачено покарання у вигляді позбавлення волі від 3 до 12 років)⁵.

Досліджувану проблему вчені пропонують розв'язувати по-різному, Наприклад, А. О. Пивоварова пропонує такі напрями вдосконалення якості встановлення міри покарання в кримінально-правових санкціях: 1) варіативність санкцій не має бути занадто великою, альтернативна санкція не має передбачати більш ніж три види покарань, закріплених у КК України; 2) санкції за різні злочини мають бути співрозмірними залежно від тяжкості злочину; 3) мінімальна межа санкції за кваліфікований склад не має перевищувати максимальну межу покарання, встановленого за основний склад; 4) розробка правил урахування обставин справи та даних про особу, в тому числі обставин, що пом'якшують чи обтяжують відповідальність, при визначенні покарання в межах санкції⁶.

Очевидно, що першочергового розроблення потребують правила визначення розміру покарання у вигляді позбавлення волі. До того ж, відповідно до ст. 12 КК України від конкретного виду та розміру покарання у вигляді позбавлення волі, передбачених в кримінально-правових санкціях, залежить віднесення вчиненого діяння до певної категорії злочинів (злочинів невеликої тяжкості, середньої тяжкості, тяжких та особливо тяжких злочинів). Зазначене підтверджує необхідність розроблення правил визначення розміру покарання у вигляді позбавлення волі у кримінально-правових санкціях.

Дотримання правил юридичної техніки. Юридична техніка в кримінально-правовій законотворчості містить у собі методики роботи над текстом, прийоми найдосконалішого викладу думки законодавця у статтях КК України, вибір найдоцільнішої структури кожного з них, термінології і мови, способи оформлення змін, доповнень, повного або часткового скасування, об'єднання елементів закону про кримінальну відповідальність тощо. Існують певні такі вимоги до викладення норм кримінального законодавства.

Н. Ф. Кузнецова до них відносить: роз'яснювати спеціальну термінологію; загальноновживані терміни використовувати в їх прямому літературному значенні, виключити архаїзми, історизми, неологізми, вульгаризми та іноземні терміни, що не стали загальноновживаними, не порушувати правила синтаксису і пунктуації; дотримуватися законодавчої стилістики, що виключає, як такі, експресивні, емоційні лексичні конструкції; не припускати ускладнення термінології⁷.

Під час розроблення проектів внесення змін і доповнень до КК України, якими передбачатимуться питання встановлення міри покарання в кримінально-правових санкціях необхідно керуватись певними положеннями, які свого часу розробив американський філософ та юрист Л. Фуллер. Вона стосуються законодав-

чої техніки в цілому, але вважаємо за доцільне навести їх в контексті свого дослідження. Вони полягають у такому: нездатність законодавця встановити будь-які норми взагалі, без розуміння конкретного випадку, відносно якого вирішуватиметься кожен конкретний правовий випадок; неоприлюднення або принаймні недоступність для ознайомлення зацікавленою стороною законів, виконання яких від нього очікується; зловживання законами, які мають зворотню силу, які не тільки не здатні скеровувати дії, а й підривають цілісність наступних законів, ставлячи їх під загрозу зміни заднім числом; нездатність зробити закони зрозумілими; прийняття суперечливих законів чи законів, які потребують поведінки, яка перевищує можливості тих, хто їх має виконувати; настільки часті зміни в законі, що підданий не може використовувати їх в напрямі своїх дій; невідповідність між писаними законами і їх фактичним виконанням⁸.

Щодо відповідності встановлення міри покарання в кримінально-правових санкціях міжнародно-правовим актам, а також законодавству Ради Європи, необхідно зазначити, що перебування правової системи будь-якої держави в умовах правового вакууму та ізоляції може призвести до правового нігілізму, порушень прав та свобод людини і громадянина. Відповідно до ч. 1 ст. 3 КК України законодавство України про кримінальну відповідальність становить КК України, який ґрунтується на Конституції України та загально-визнаних принципах і нормах міжнародного права. У зв'язку з цим в основу визначення міри покарання в санкціях статей (санкціях частин статей) Особливої частини КК України мають бути покладені принципи і стандарти Ради Європи, членом якої є наша держава. Міжнародні акти, які мають норми загального характеру, не допускають яких-небудь відхилень від них як у законодавстві, так і в діяльності державних органів, що зазначено в ст. 30 Загальної декларації прав людини та в ст. 5 Міжнародного пакту про громадські та політичні права. Крім цього, необхідно враховувати, що в міжнародних правових актах поряд з нормами-принципами є норми-рекомендації, які не мають обов'язкового характеру для України, але підлягають максимальному врахуванню в правотворчій діяльності⁹.

Зазначимо, що певних вад у кримінально-правовому законотворенні можна було би позбутися, якщо в нашій країні було прийнято «Закон про нормативно-правові акти», який неодноразово обговорювався не тільки в широких наукових колах, а й на державному рівні. Як зазначає Т. С. Коханок, у такому законі, крім інших положень, можна було б закріпити певну методологію законодавчої техніки, структуру законодавства та наблизити законодавство до дійсно системного рівня без зауважень, які постійно виникають¹⁰.

Суспільна необхідність. Право має бути взаємопов'язане з різними сторонами суспільного життя і визначати ті умови, що забезпечують якість останнього. У свою чергу, відповідність права суспільним відносинам, соціальній структурі суспільства, ідеології та менталітету народу – основна умова його якості. Вид та розмір конкретного покарання, що встановлюється в конкретній кримінально-правовій санкції, мають відповідати інтересам суспільства, бути своєчасними у конкретному історичному етапі існування соціуму.

Встановленні вид і розмір покарання в кримінально-правових санкціях мають бути **економічно доцільними**. Лише за умови врахування «вартості злочину» для потерпілого, суспільства та держави у кримінально-правових санкціях може бути забезпечене ефективне застосування покарання.

Критерій **політичної неупередженості** у встановленні міри покарання в кримінально-правових санкціях може тлумачитись занадто широко, оскільки навряд чи можна увести існування сучасних кримінально-правових норм без динаміки розвитку політичних процесів в державі. Однак, зазначений критерій має не об'єктивний, а суб'єктивний характер. Саме політична неупередженість у встановленні міри покарання в кримінально-правових санкціях є необхідною передумовою для гарантування того, що в кримінально-правових санкціях міра покарання визначається на засадах справедливості та рівності. Цього можна досягти шляхом посилення уваги до професіоналізму та компетенції осіб, які розробляють закони.

Із плином часу кримінально-правові санкції потребують оновлення і вдосконалення для їх адекватної кримінально-правової охорони відображення та регулювання суспільних відносин. Саме тому до критеріїв якості встановлення міри покарання в кримінально-правових санкціях відносить **культурну та соціальну прийнятність**. Відповідно до цього критерію необхідно визначити відповідність передбаченої в санкції міри покарання уявленням людей і суспільства про добро і зло, честь і гідність та інші моральні цінності. Кожен вид та розмір покарання з певного виду злочину сприймаються як індивідуальною, так і суспільною свідомістю людей і громади через оцінку негативних наслідків, що загрожують особі за вчинення злочину.

Санкції за своєю суттю стають кримінально-правовим вираженням оцінки посягання на соціальні та культурні цінності, своєрідною мірою їх охорони.

На основі викладених положень, треба зазначити, що на першочергову увагу у справі вдосконалення якості встановлення міри покарання в кримінально-правових санкціях заслуговують: а) надання належного значення конструюванню правової норми у кримінальному законі; б) досягнення єдності термінології законодавства; в) належне використання всіх засобів законодавчої техніки. Також невідкладного розроблення потребують правила встановлення міри покарання у вигляді позбавлення волі.

¹ Панов Н. И. Качество закона об уголовной ответственности и проблема точности правовых норм / Н. И. Панов // Теоретичні основи забезпечення якості кримінального законодавства та правозастосовчої діяльності у сфері боротьби зі злочинністю в Україні : матеріали наук, конф., 15 трав. 2009 р. / Редкол.: В. І. Борисов (голов, ред.) та ін. – Х. : Право, 2009. – С. 37.

² Дорош Л. В. Критерії оцінки якості та ефективності законодавства України про кримінальну відповідальність / Л. В. Дорош // Теоретичні основи забезпечення якості кримінального законодавства та правозастосовчої діяльності у сфері бо-

ротьби зі злочинністю в Україні : матеріали наук, конф., 15 трав. 2009 р. / Редкол.: В. І. Борисов (голов, ред.) та ін. – Х.: Право, 2009. – С. 61.

³ Опанасенко О. І. Критерії та показники якості, що висуваються до кримінально-виконавчого законодавства / О. І. Опанасенко // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2008. – № 43. – С. 103.

⁴ Литвак О. М. Держава і злочинність : Монографія / О. М. Литвак. – К. : Атіка, 2004. – С. 186.

⁵ Хавронюк М. Диференціація кримінальної відповідальності: чи кримінальна безвідповідальність / М. Хавронюк // Підприємництво, господарство і право. – 2009. – № 8. – С. 4–5.

⁶ Пивоварова А. А. Эффективность санкции уголовно-правовой нормы / А. А. Пивоварова // Уголовно-правовой запрет и его эффективность в борьбе с современной преступностью / Сборник научных трудов под ред. д. ю. н., проф. Н. А. Лопашенко. – Саратов, Саратовский центр по исследованию проблем организованной преступности и коррупции : Сателлит, 2008. – С. 128.

⁷ Кузнецова Н. Ф. Эффективность уголовно-правовых норм и язык уголовного закона / Н. Ф. Кузнецова // Социалистическая законность. – 1973. – № 9. – С. 33.

⁸ Горбань В. С. Понятие, теория и проблемы формирования общей концепции эффективности законодательства / В. С. Горбань. – М.: ИД «Юриспруденция», 2009. – С. 51–52.

⁹ Опанасенко О. І. Критерії та показники якості, що висуваються до кримінально-виконавчого законодавства / О. І. Опанасенко // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2008. – № 43. – С. 105.

¹⁰ Коханок Т. С. Системний підхід у кримінальному праві та системність Кримінального кодексу України / Т. С. Коханюк // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2009. – № 2. – С. 6.

Резюме

У статті розглянуто проблему якості встановлення міри покарання в кримінально-правових санкціях. Визначено критерії якості даного виду законодавчої діяльності.

Ключові слова: якість, кримінально-правова санкція, покарання.

Резюме

В статье рассматривается проблема качества установления меры наказания в уголовно-правовых санкциях. Определены критерии качества данного вида законодательной деятельности.

Ключевые слова: качество, уголовно-правовая санкция, наказание.

Summary

The article deals with the problem as setting penalties in criminal sanctions. The criteria of quality of this type of legislative activity.

Key words: quality of criminal legal sanction of punishment.

Отримано 26.12.2011

К. М. ПАЛЮХ

Лідія Михайлівна Палюх, кандидат юридичних наук, доцент Львівського національного університету імені Івана Франка

ДО ПИТАННЯ ПРО СИСТЕМАТИЗАЦІЮ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ПРАВОСУДДЯ

Нині в науці кримінального права тривають дискусії щодо систематизації злочинів проти правосуддя. Зокрема, ці дискусії зумовлені різним визначенням науковцями об'єкта низки злочинів, що стосуються, зокрема, посягання на життя, здоров'я, власність, безпеку учасників судочинства, відносин щодо виконання судових рішень, а у зв'язку з цим, а також, відповідно, розташування у розділах Кримінального кодексу України норм, що передбачають кримінальну відповідальність за ці злочини. Дискусійним на сьогодні залишається питання про розташування в КК України норм, що передбачають кримінальну відповідальність за посягання на працівників правоохоронних органів. Також у зв'язку зі змінами та доповненнями до КК України, внесеними Законом України від 4 листопада 2010 р., актуальним є питання про розташування в КК України норм, що передбачають кримінальну відповідальність за посягання щодо працівників державної виконавчої служби (ст. 343 КК України), державних виконавців (ст. 342 КК України) у зв'язку з виконанням ними службових обов'язків.

У розділі XVIII КК України виділено декілька статей, що передбачають склади злочинів, що посягають на життя, здоров'я, власність і безпеку учасників процесуальних відносин. Зокрема, це ст. 377 КК України «Погроза або насильство щодо судді, народного засідателя чи присяжного», ст. 378 «Умисне знищення або